



Eläköön terva!

Jäsentiedote joulukuu 2019



SISÄLLYS

- Pääkirjoitus
- Kuhmon Tervastulet
- Pohjoismainen tervaverkosto koolla Västeråsissa
- Näin mäntyterva pelastui
- Löytöjoen tervatehtaan tarina
- Sukellus tervahöyryjen tarinaan, osa 8:
"Ja sen tervahöyryn nimi oli Prinsessa Armaada..."
- Tjärbränning i Nedervetil
- Lasten palsta: Tervatonttu Toivo

Kuva: Seppo Autio

Hyvää tervaa tarvitaan aina!

Mera tjära behöver man alltid!

TERVA TUOKSUI ja virtasi onneksi myös viime kesänä monella paikkakunnalla ympäri Suomen. Mainiota!

Yksi tervahaudoista paloi Alavetelissä, pitkästä aikaa. Kotiseutuyhdistyksen puheenjohtaja Torbjörn Ahlskog kertoo perinteestä ja itse tervahaudasta tuonnempaan tässä jäsentiedotteessa. Upean kansikuvan Alavetelin tapahtumasta on ottanut Seppo Autio.

Tack, Torbjörn Ahlskog och tjärfolket i Nedervetil! Österbotten var under 1700-talet kanske vårt viktigaste tjärområde. Att traditionen fortsätter är viktigt, men lika så är varje tunna och kanna av bra tjära som produceras.

Det är också trevligt att läsa, att Svenska kulturfonden, som var en av de viktigaste stödarna vid registreringsprocessen av talljära, hade äran att officiellt tända tjärden.

HYVÄÄ TERVAA tarvittaisiin paljon lisää. Suurimman tarpeen muodostavat sadat paanukattoiset kirkkomme. Pelkästään niihin tarvitaan hyvää mäntytervaa enemmän kuin maamme harvat säännölliset tuottajat pystyvät markkinoille tuottamaan. Siksi kaikki korret tarvitaan kehoon. Perinneyhdistysten ja muiden pienten tervantuottajien toiminta on erittäin arvokasta, eikä vain perinteiden säilyttämisen ja yleisön viihdyttämisen kannalta. Jokainen kanisteri – ja jokainen pisara – tervaa tulee hyvään tarpeeseen.

Toinen tämän numeron erikoisartikkeleista kertoo Löytöjoen terva- ja tärpättitehtaasta ja sen perustajasta, J. A. Heikkisestä, Hallan Ukosta. Artikkelin kirjoittaja tohtori Panu Nykänen tuntee suomalaisen kemianteollisuuden historian varmaan paremmin kuin kukaan muu. Kiitos! Löytöjoen tehdas Hyrynsalmella on yksi Museoviraston restauroimista kohteista.

Yhdistyksemme ottaa mielellään vastaan ideoita ja tietoa, jolla tervan tuotantoa pystytään edelleen lisäämään. Pyrimme myös auttamaan tuottajia löytämään tervalleen asiakkaita. Hyvästä tervasta ollaan valmiita maksamaan myös hyvin.

KÄYTÄMME FACEBOOK-SIVUAMME www.facebook.com/pelastetaanterva/ tervasioiden ilmoitustauluna. Sivujen päivityksiin tutustuu tyypillisesti tuhannesta kahteen tuhanteen tervasta kiinnostunutta. Terva herättää melkoisesti kiinnostusta myös modernissa mediakentässä!

Kaipaamme "naamakirjan" sivullemme kaikenlaista tervaan liittyvää tietoa – suunnitteilla olevista tai jo poltetuista tervahaudoista, tervan käytöstä, historiasta. Liity mukaan ja kysy tarvittaessa lisää vaikkapa allekirjoittaneelta.

POHJOISMAINEN TERVAHYTEISTYÖ on jatkunut vilkkaana. Erityisesti Svenska kyrkan, Ruotsin evankelis-luterilainen kirkko, tuntuu olevan varsin määrätietoinen pyrkimyksissään lisätä tervan tuotantoa. Ruotsissahan tuotanto hiipui lähes kokonaan viime vuosisadan loppuun mennessä. Monessa hiippakunnassa kerätään nyt suurella innolla raaka-ainetta tulevaa valmistusta varten. Länsinaapurissa arvostetaan Suomen tervaosaamista, mutta uskon, että meilläkin on oppimista heiltä. Voimavaroja tuntuu siellä löytyvän moniin projekteihin. ■

Toivotan hyvää loppuvuotta ja uuden vuoden 2020 alkua!

Jag önskar allt bra för årsskiftet och början av 2020!

Ilkka Pollari

puheenjohtaja, Eläkön terva ry
ilkka.pollari@skoude.net



Jokainen kanisteri – ja jokainen pisara – tervaa tulee hyvään tarpeeseen.



Katso sivun 7 facebook-videosta, miten sujuu Ilkan ensimmäinen tervanvalmistus.

Ilkka Pollari

Tervastulet paloivat Kuhmossa

Kuhmo oli 1800-luvun ja 1900-luvun alkuvuosina Suomen kaupallisen tervanpolton keskus. Yhdistyksemme oli mukana elokuisessa Tervastulet-tapahtumassa, joka pitää yllä Kuhmon tervaperinnettä.

Yleisöryntäystä hillitsi sinänsä tavanomainen elokuun alun kuhmolaiskeli, +8 C° ja tuulta. **Pertti Koiviston**, Reki-Pertin, perävaunussa hinattava tervahauta paloi koko päivän. Lotnikkana toiminut Koivisto kertoi hyviä tarinoita ja faktaakin aina täytteeksi.

Koivisto kertoi päässeensä tuoreen, saksalaisen Sat 1 -kanavan tuottaman terva-aiheisen dokumenttielokuvan päähenkilöksi. Huumorin maustama dokumentti lienee saanut ensiesityksensä syksyn aikana.

Tapahtumassa oli mukana monia tervatoimijoita, mm. Lentiiran Terwa ja Lions Club Oulu Terwa. Yleisöllä oli tilaisuus päästä myös tervaveneen kyytiin.

Vuonna 2000 Lentiirassa poltettiin Kuhmon kokeneiden tervamestareiden johdolla maailman suurin tervahauta, josta kuvatun videon pääsimme katsomaan. Tervahauta tuotti ensiluokkaista tervaa peräti 35 000 litraa, ja kustakin saatiin 15 000 litraa!



Pertti Koivisto on kokenut tervaperinteen tuntija, joka tarinoita kelpasi kuulla tervanpolton lomassa.



Kuulimme 85-vuotiaan **Reino Helttusen** mielenkiintoisen esitelmän Kainuun terva-ajoista. Melkoista menoa, kun pelkästään Kuhmosta lähti maailmalle vuosisadan vaihteessa jopa 1 600 tynnyriä tervaa joka kesäkuukausi veneillä kohti Oulua.

Tervansoutumatkat Ouluun ja takaisin kestivät kaksi viikkoa, vastatuulella jopa neljä viikkoa. Tervaveneisiin mahtui enimmillään 25 tervatynnyriä, jotka painoivat kukin 150 kiloa. ■

Ilkka Pollari



Lisa Berglund ja Mikael Karlsson Aili Ruotsin kirkosta esittivät Kungs Barkarön varhaiskeskiaikaisen kirkon kellotapulien erikoista paanutusta.

Pohjoismainen tervaverkosto kokoontui Västeråsissa

Göteborgin yliopiston käsityölaboratorion käynnistämä pohjoismainen tervayhteistyöverkosto kokoontui marraskuun alussa Ruotsin Västeråsissa.

Kaikissa osanottajamaissa, Ruotsissa, Norjassa ja Suomessa, ollaan huolissaan hyvän mäntytervan saatavuudesta ja mietitään keinoja tuotannon lisäämiseksi. Eri tervalaatujen ominaisuuksista käyttökohteissaan kaivataan paljon lisää, systemaattisempaa tietoa.

Verkoston jäsenet edustavat lähinnä arvorakennuksia omistavia tahoja, kuten maidensa kirkkoja ja museoita, mutta mukana on myös tervantekijöitä ja tervaaajia. Osallistujamaiden kuulumisten ja tilannekatsausten lisäksi kuultiin Åbo Akademin emeritusprofessorin **Nils-Erik Villstrandin** esitelmä Sverige som svartast – Tjärbränning i det odelade svenska riket (1500–1800).

Paanukatot ovat aina kiinnostuksen kohteena. Tällä kertaa tutustuttiin kahden varhaiskeskiaikaisen kirkon, Kungs Barkarön ja Svedvin, kellotapulien erikoisiin paanuratkaisuihin. Erityisesti Ruotsin kirkon (Svenska kyrkan) edustajat toivat esille vahvan pyrkimyksen kestävään kehitykseen. Useammalla hiippakunnalla on käynnissä projekteja, joilla pyritään aloittamaan uudelleen jo täysin hiipunut tervanvalmistus. Kaikkien toiveena on oppia muiden maiden kokemuksista. ■

Ilkka Pollari



Pohjoisen mäntytervan rekisteröinti onnistui, ja perinteinen tervanvalmistus saa edelleen jatkoa ja kehittyä Suomessa.

Timo-Pekka Aaltonen

Näin mäntyterva pelastui

Kotimaisen mäntytervan pelastusurakka aloitettiin loppuvuodesta 2015. Tarkoitukseen perustetun Eläkön terva ry:n ykköstehtäväksi tuli Euroopan kemikaaliasetuksen mukainen mäntytervan rekisteröinti.

Eläkään terva ry sai rekisteröintiin mukaan kolme valmistajaa, jotka muodostivat yhteisen rekisteröintikonsortion. Muut tunnetut valmistajat ilmoittivat, että he eivät valmista vuosittain niin paljon tervaa, että yhden tonnin rekisteröintiraja ylittyisi.

Aluksi laadittiin saman aineen rekisteröiviä yrityksiä koskeva sopimus, ns. konsortiosopimus, joka toimitettiin Euroopan kemikaalivirastoon ECHAan. Laaja juridinen sopimus laadittiin eng-

lanniksi. Siinä määriteltiin aineen rekisteröintiin osallistuvien yritysten väliset suhteet ja velvoitteet sekä valittiin päärekisteröijä, joka toimittaa yhteiset tiedot ECHAlle.

Seuraavaksi oli määriteltävä ns. aineen identiteetti. Tehtävä oli tervan kohdalla haastava, koska terva koostuu monista ainesosista, ja sen koostumus voi vaihdella paljon valmistustavan ja raaka-aineen laadun vuoksi.

Kun rekisteröinnissä mukana olleet tervat oli analysoitu, määriteltiin pitoisuusrajat ja valmistustavat, joiden mukaisia tervalautuja voidaan kutsua yhteisellä nimellä ”pohjoinen mäntyterva”, Nordic Pine Tar.

Seuraavaksi tehtiin rekisteröitävien tervojen terveys- ja ympäristövaikutusten tutkimukset. REACH-asetus vaatii, että tutkimukset tehdään ns. hyvää laboratoriokäytäntöä (GLP) noudattavissa tutkimuslaitoksissa. Tällaisia laboratorioita löytyy Suomesta vain ympäristö-

vaikutusten arvioinnin osalta. Terveyspuolen tutkimukset tilattiin muualla Euroopassa toimivilta tutkimuslaitoksilta.

Tutkimusten tulokset koottiin, ja niiden perusteella tehtiin tarvittavat vaarallisuusarvioinnit, turvallista käyttöä koskevat ohjeet sekä aineen luokitukset ja merkinnät. Tarvittavat tiedot siirrettiin ECHA:n IUCLID tietokantaan. Samalla laadittiin tervan varoitusetiketti ja uusi käyttöturvallisuustiedote.

Käytännön työt hoiti suomalainen konsultti Linnunmaa Oy, ja työn tuloksista raportoitiin säännöllisesti konsortion jäsenille. Hankkeen kokonaiskustannukset olivat noin 150 000 euroa. Konsortion jäsenet maksoivat rekisteröinnistä konsultin laskutuksen mukaan ja saivat tätä varten taloudellista tukea, jonka Eläkään terva ry oli kerännyt useilta tahoilta.

Laajamittaisen tervan valmistuksen jatkuminen varmistui näin kolmelle



rekisteröintiin osallistuneelle valmistajalle.

Yhdistys auttaa myös uusia rekisteröijä

Koska rahoitus saatiin kotimaisen tervan valmistuksen turvaamiseksi, ovat hankkeessa kerätyt tiedot vapaasti myös muiden kotimaisten tervan valmistajien käytettävissä, jos he lähtevät jälkikäteen tekemään mäntytervan rekisteröintiä.

Koska REACH-asetuksen mukaiset vaiheittaiset rekisteröinnit siirtymäaikoinen ovat jo päättyneet, uudet toimitukset joutuvat aloittamaan rekisteröinnin tekemällä ensin ECHA:lle ns. tiedustelun (inquiry). Selvitettyään asian ECHA ilmoittaa, mikä tai mitkä jo olemassa olevat rekisteröinnit vastaavat tervaa, jolle aiotaan hakea rekisteröintiä. Arvioinnin mahdollistamiseksi valmistajien on toimitettava ECHAlle asetuksen edellyttämät tutkimukset aineen identiteetistä ennen varsinaisen rekisteröinnin aloittamista.

Eläköön terva ry auttaa mahdollisia uusia mäntytervan rekisteröijä. Taloudellinen tuki uusiin hankkeisiin riippuu kuitenkin yhdistyksen mahdollisuuksista saada ulkopuolista rahoitusta. ■

Juha Pyötsiä

Kirjoittaja on Eläköön terva ry:n varapuheenjohtaja.

REACH parantaa Euroopan kemikaaliturvallisuu

EU:n kemikaaliasetus REACH tuli voimaan kesäkuun alussa 2007. Asetus luotiin parantamaan EU-alueen kemikaaliturvallisuu.

Asetuksen tavoitteena on selvittää EU-alueella valmistettujen ja alueelle maahantuotavien aineiden terveys- ja ympäristövaikutukset. Selvitystehtävä on annettu aineiden valmistajille ja EU-maahantuojille.

Yritysten tekemää turvallisuuden varmistamista kutsutaan asetuksessa aineen rekisteröinniksi. Se alkaa aineen kemiallisen identiteetin selvittämisellä. Velvoitteet koskevat koko Euroopan talousaluetta ETAa, jolloin myös esimerkiksi Norja ja Islanti kuuluvat sen piiriin.

Koska asetuksen uudet velvoitteet tiedettiin hyvin haastaviksi yrityksille, velvoitteet porrastettiin aineiden valmistus- ja maahantuontimäärien mukaan kolmeen vaiheeseen. Suurimmista aine-
määristä, jotka rekisteröitiin ensin, edellytettiin tarkempia selvityksiä kuin pienemmistä määristä.

Kemiallinen muutos ratkaisee

Rekisteröintivelvoitteet alkavat, kun tuotetun aineen määrä ylittää vuodessa yhden tonnin (1 000 kg) valmistajaa tai maahantuojaa kohti. Viimeinen rekisteröintivaihe, joka koski 1–100 tonnin vuosituotantoa, päättyi 1.6.2018. Tämä vaihe jaettiin asetuksessa kahteen osaan, 10–100 tonnia ja 1–10 tonnia.

Tervan rekisteröinti kuului 1–10 tonnin kategoriaan, jossa sekä tietovaatimukset että kustannukset olivat muihin verrattuna selvästi pienemmät.

Useita aineita on vapautettu rekisteröinnistä. Esimerkiksi luonnonaineet ja mineraalit on vapautettu, jos niitä ei ole muutettu tai muokattu **kemiallisesti**. Tämän vuoksi esimerkiksi puusta kerätty pihka ei edellytä rekisteröintiä, mutta siitä hapettomassa kuivatuslauksessa (pyrolyysi) muodostuva terva edellyttää, koska aine muuttuu tislauksen aikana kemiallisesti.



Osta oma tervapaita!

Puuvillainen laadukas paita sopii yhtä hyvin miehille kuin naisille. Kokovaihtoehdot ovat XS/S/M/L/XL/XXL ja väri musta. Paidan hinta on 25 € + toimituskulut.

Voit tehdä tilauksesi sähköpostilla osoitteeseen ilkka.pollari@skoude.net.

 www.facebook.com/pelastetaanterva

www.pelastetaanterva.fi

**Eläköön terva
– Leve tjäran**



Löytöjoen tervatehtaan tarina

Löytöjoelle, Hallan talon maille, perustettiin 1920-luvun alussa tervatehdas, jonka tarkoituksena oli toimia pilottitehtaan uudenaikaista tervateollisuutta kehitettäessä.

Löytöjoen tehtaan omisti ”Hallan Ukko” **Juho A. Heikkinen**, joka oli Teknillisen korkeakoulun kemian professorin **Gustaf Kompan** tuttava. Komppa osallistui tehtaan prosessilaitteiston suunnitteluun ja rakentamiseen.

Löytöjoen tervatehtaan tuotanto alkoi vuonna 1924, ja sen laboratoriorakennukseen sijoitettu tisluslaitteisto oli

käytössä noin vuoteen 1932. Höyrykoneen käyttämä jäähdytyslaitteisto ja puuhapon tislauksattila edustivat aikakautensa edistyksellisintä tekniikkaa.

Löytöjoen tehdas valmisti tervaa, tärpähtiä, puuhappoa, pikiöljyä ja saapasrasvaa. Aikalaistietojen mukaan prosessissa syntynyt alkoholi on kaadettu maahan. Koska retortista puuttuu kuitenkin kevyempien hiilivetyjen polttoainekäyttöä varten tarvittava paluuputki, on hyvin mahdollista, että alkoholi jäähdytettiin ja otettiin talteen.

Laboratoriosta tuotantoon

Tehtaan tuotanto on joka tapauksessa 1920-luvulla ollut suunnattu paikalli-

sia tarpeita laajempiin tarkoituksiin. Pelkkä retortti olisi hyvin riittänyt hyvälaatuisen tervan ja hiiltotärpätin sekä pikiöljyn ja saapasrasvan valmistukseen. Tehdas toimi 1930-luvun lopulla pilottitehdasvaiheen jälkeen, kun laboratorio-työskentely oli lopetettu, juuri tällaisessa kokoonpanossa.

Löytöjoen tehtaan tuotannon kustannusrakenne on poikennut keskieuropalaisista vertailukohdistaan. Retorttihiilet ovat olleet Löytöjoella selkeä sivutuote, vaikka parhaat hiilet vietiin Kontiomäelle ja myytiin Valtion Rautateiden käyttöön. Retorttihiilet on pääasiassa käytetty retortin lämmittämiseen.

Löytöjoen tehtaan pääasiallinen tuotanto on alun perin suunnattu hyvälaa-



Löytöjoen terva- ja tärpähtitehdas oli toiminnassa vuosina 1924–1939. Tehtaan restaurointityöt käynnistyivät keväällä 2000. Kuva: Museovirasto (Olli Cavén).

tuiseen tervaan ja ennen kaikkea kevyempiin aineisiin kuten puuhappoon. Prosessista sivutuotteena saatu pikiöljy, terva ja saapasrasva on myyty kuluttajille. On mahdollista, että Löytöjoella kokeiltiin vuoden 1924 jälkeen **Sulo V. Hintikan** ja Gustaf Kompan kehittämää menetelmää lampuöljyksi ja moottoripolttoaineeksi käytettävän tärpätin valmistamiseksi.

Löytöjoen tehtaan tuotannossa tapahtui selkeä muutos 1930-luvun alkuvuosina. Retorttia on madallettu yhdellä metrillä todennäköisesti uunin rakenteiden rapauduttua tai rautaisen retortin syövyttyä puhki yläosastaan. Innostusta uusiin tehdasinvestointeihin ei Hallassa enää ole ollut, mutta vanhasta rakenteesta on otettu kaikki hyöty irti. Myös

Harvinainen muistomerkki

Suomessa oli vuonna 1930 kaikkiaan 18 tärpätti-, terva- ja pikitehdasta, joiden yhteenlaskettu tuotanto oli noin 432 tonnia raakatärpättiöljyä, 483 tonnia puhdistettua tärpättiöljyä ja 99 tonnia pikeä. Pikiöljyn, puuhapon ja tervaveden tuotannon määrä ei ole tiedossa.

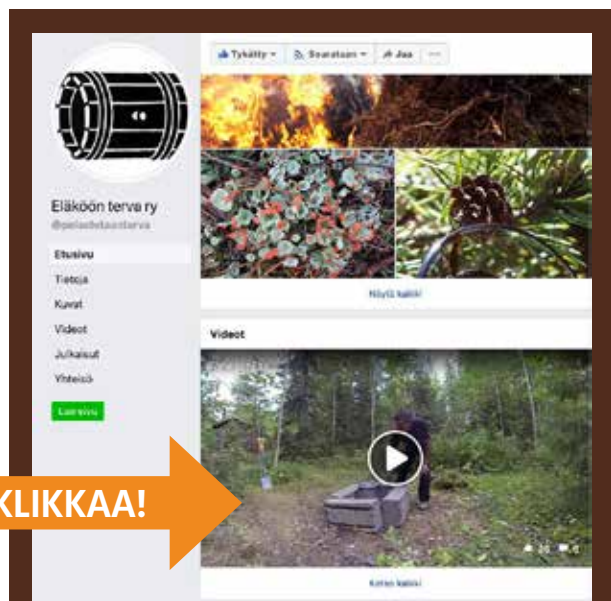
Tervatehtaista ei yleensä ole säilynyt muistomerkkejä. Hyrynsalmen Löytöjoen tervatehdas on suomalainen teollisuushistorian muistomerkki, joka on 1990-luvun lopulla tutkittu ja museoitu Museoviraston, Kainuun museon ja Hyrynsalmen kunnan toimesta.

tislauskattilan savupiippu laboratorio-rakennuksessa on poistettu ja katto on paikattu peltilevyllä.

Retortti on lyhennetty kirveellä karkealla tavalla, joten tämän jälkeen matalammassa lämpötiloissa kiehuvat hiilivedyt ovat päässeet pakenemaan kannen reunan raoista. Tervan ja pien tuotantoa on kuitenkin jatkettu vuoteen 1939 asti. J. A. Heikkinen kuoli ennen talvisodan syyntymistä. ■

Panu Nykänen

Kirjoittaja on teknologian historian dosentti ja Teknillisten tieteiden akatemian pääsihteeri.



KLIKKAA!

Katso facebook-videolta, miten Eläköön terva -yhdistyksen puheenjohtajan Ilkka Pollarin ensimmäinen tervanvalmistus onnistuu!

Tuore terva tuoksui Helsingin keskustassa viime kesäkuussa. Etelä-Esplanadin perinteisen kahvilakioskin katto oli saanut tervahunnun, josta myös kaupunkilokit tuntuivat pitävän.



Leena Joutsen

Sukellus tervatarinoiden tynnyriin, osa 8:

”Ja sen tervahöyryn nimi oli Prinsessa Armaada...”

Millainen paatti tuollainen tervahöyry oikein oli – ja kuljetettiinkö sillä tervaa?

Kipparikvartetin tunnetuksi tekemä *Kaunis Veera* on lajissaan ylittämätön. Tatu Pekkarinen ja Matti Jurva istuttivat jo 1940-luvun alussa jännittävän, eeppi- set mittasuhteet saavuttavan tarinansa yllättävän moni-ilmeiseen ja monipol- viseen melodiaan.

Vuosia myöhemmin mestari Harry Bergströmin johdolla herrat Nuotio, Virta, Wäre, Joutsela ja Käyhkö hioivat sen viimein hohtavaksi timantiksi. Koko kansan tietoisuuteen laulu nousi vuonna 1950 Ville Salmisen ohjaamassa eloku- vassa *Kaunis Veera* eli *Balladi Saimaalta*. Nykyisin esitystä pääsee kuuntelemaan muun muassa Youtubesta: [www.youtu- be.com/watch?v=Kf190i5SIH4](http://www.youtube.com/watch?v=Kf190i5SIH4).

Tervahöyryjä eli höyrylotjia valmis- tettiin uuden Saimaan kanavan liikeni- nöntitarpeisiin. Vuonna 1856 valmis- tunut kanava yhdisti Saimaan vesistön Viipurin kautta Suomenlahteen.

Alusten suuruus maksimoitiin otta- en huomioon kanavan leveys ja sulkun- jen pituuksien rajoitukset. Tyypillisen aluksen pituus oli 31 metriä, leveys 7 metriä ja syväys 2,4 metriä. Lastina oli useimmiten poltto- tai rakennuspuuta- varaa suurkaupunki Pietarin, Viipurin ja muun itäisen Suomenlahden alueen tarpeisiin.

Paluukuorman muodostivat useim- miten vilja- tai jauhosäkit tai rautamal- mi. Ja lastia mahtui mukaan paljon, yli 100 tonnia! Höyrykoneet lämpisivät haloilla, joten sinistä Saimaata seilattiin uusiutuvalla energialla, täysin fossii- livapaasti. Sodan aikana tervahöyryjä käytettiin myös väestön evakuointeihin.

Tervahöyry-nimensä laivat saivat tervatusta ulkopinnastaan eivätkä siis rahdistaan. Tervatynnyreitä on kuiten- kin varmaan ollut aina mukana, ainakin korjaustarpeiksi. Ahtaissa suluissa lai- van kyljet hankautuivat varmasti usein sen verran pahasti, että tervapänikkä ja suti oli syytä kaivaa esille.

Ainoa vielä liikenteessä oleva puu-

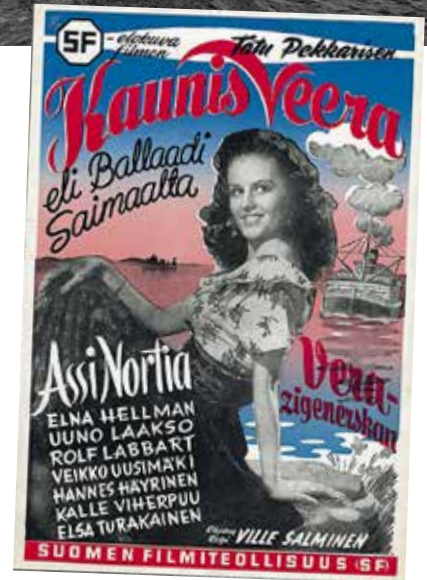


Tervahöyry Paavo hoiti osaltaan ainakin 1950-luvun loppupuolelle asti Enso-Gutzeitin Tainionkosken-tehtaan puuhuoltoa.

runkoinen tervahöyry on vuonna 1914 rakennettu *S/s Mikko*, joka pitää koti- satamanaan Savonlinnan Riihisaarta. Konservattori Heidi Alanen Savon- linnan maakuntamuseosta kertoo, että Mikko tervataan telakalle noston yhteydessä kokonaan viiden vuoden välein. Viisivuotishuolto tehdään myös ensi keväänä, jolloin tervaa kuluu taas noin 60 litraa. Käsittelyä varten se sekoitetaan tärpätin ja vernissan kanssa. Muina ke- väinä tervataan ainoastaan aluksen vedenpinnan päällinen osa.

Elokuvatähdeksi vuoden 1950 klas- sikkoelokuvaan pääsi Repola-yhtiöiden kalustoon kuulunut puurunkoinen *Pikisaari 3*, alkuperäiseltä nimeltään *S/s Uolevi*.

Prinsessa Armaadan nimeä on kan- tanut vuosien varrella moni laiva. Lap- peenrannasta vieläkin löytyvä teräsrun- koinen kahvilalaiva on sekini samaa sise- rusparvea, entisiltä nimiltään *S/s Suomi*



Ville Salmisen ohjaama *Kaunis Veera* eli *Balladi Saimaalta* on ihastuttanut kotimaisen elokuvan yleisöä pian 70 vuoden ajan. Nimiroolissa loistaa Assi Norttia.

ja *Pikisaari 4*.

Tervahöyryt, kuten Kipparikvartetti, ovat osa arvokasta kulttuuriperintöämme. ■

Ilkka Pollari

Tjärbränning i Nedervetil

Tjärbränningen har långa anor i Nedervetil. Numera har den gamla traditionen återupplivats, och sommaren 2019 firade man en Tjärdalsvecka.

Tjärbränningen har långa anor i Österbotten, ända från 1400-talet. Vetil ådal började befolkas på 1500-talet och tjärbränningen kom att bli en viktig inkomstkälla för bönderna vid sidan om jordbruket.

I mitten av 1700-talet levererade varje bondgård i snitt 20 tunnor (å 100 liter) tjära. Det mesta gick på export för att användas som impregneringsmedel inom sjöfarten.

I takt med att de gamla segelfartygen i trä ersattes med motordrivna stålskepp minskade också behovet av

tjära. Den sista tjärdalen i Nedervetil från denna epok brändes troligen på 1940-talet.

Över 150 gamla tjärdalar

Nedervetil är, efter en kommun-sammanslagning med Kronoby och Terjärv år 1969, numera en del av Kronoby kommun och utbreder sig kring riksväg 13 med Karleby som granne i väster. I vår kommun del bor cirka 1 600 invånare och den har en yta på 157 kvadratkilometer.

Tjärbränningens betydelse för trakten visas tydligt av att man inom detta relativt lilla område kunnat kartlägga över 150 gamla tjärdalar, och ett flertal har säkert under årens lopp förstörts, till exempel i samband med skogsbruk och byggnation.

I medlet av 1990-talet föddes bland

medlemmar i Nedervetil hembygdsförening och andra intresserade tanken på att återuppliva den gamla traditionen medan det ännu fanns personer kvar med erfarenhet av hantverket.

Man skred snabbt från ord till handling och 1996 inleddes förverkligandet i och med den första barkningen, och tre år senare, sommaren 1999, brändes den första tjärdalen i Nedervetil hembygdsförenings regi. Tjärdalen hade byggts upp i anslutning till semesterbyn vid Seljes, också de senare dalarna har bränts på samma plats.

Projektet lyckades väl och 10 år senare var det dags för den andra tjärdalsbränningen. Till den första dalen hade man lånat in en erfaren dalamästare, **Per Sjöskog** från Purmo. Under hans ledning skolades eget folk upp och den andra dalen kunde sedan brännas helt i egen regi med **Stig Sjelvgren** som dalamästare.

Tre års förberedelser

Förberedelserna för denna sommars tjärdal, nu under ledning av två nya dalamästare, **Ole Brännkärr** och **Karl-Erik Nyberg**, inleddes sommaren 2016.

Då gjordes den första barkningen, med barkkniv, upp till cirka två meter höjd, dock med lämnandet av en smal barkremsa på norrsidan som livsnerv. Totalt barkades drygt 260 tallstammar för dalen.

Följande sommar gjordes nästa barkning, nu med barklie upp till en höjd på cirka fyra meter, och fortfarande med den smala barkremsan orörd.

Sommaren 2018 gjordes den sista barkningen då barkremsan avlägsnades, och träden lämnades att dö.

Träden fälldes i januari 2019, den barkade delen togs tillvara och klövs, och den klyvna veden, törveden, radades sedan opp för att torka.

Efter midsommar var det dags att färdigställa dalen. Ett stort antal ”dalagubbar” under ledning av dalamästarna arbetade i två dygn med att rada dalen, det vill säga packa törveden tillräckligt tätt och i rätt form.



I en veckas tid efter tändningen vaktades dalen av minst två dalagubbar åt gången dygnet runt.



Seppo Autio

Efter att all törved var utlagd, totalt cirka 38 kubikmeter, täcktes översidan av dalen med torv och jord. Sidorna, där tändningen skulle ske, lämnades ännu i detta skede delvis otäckta.

Nästan 1 000 liter tjära

Onsdagen 3 juli var det dags att tända dalen. Elden gjordes upp med hjälp av eldstål, precis som vid de tidigare dalarna.

Som officiell tändare hade **Ann-Luise Bertell**, ordförande för delegationen för Svenska kulturfonden, anlitats, som tillsammans med dalagubbarna såg till att få fyr på törveden.

När elden tagit sig tillräckligt var det dags att täcka in också sidorna av dalen. I en veckas tid efter tändningen vaktades dalen av minst två dalagubbar åt gången, dygnet runt, som såg till att dalen brann med precis rätt lufttillförsel.

En grannlaga uppgift, med för litet luft blir temperaturen så låg att ingen tjära destilleras ut, och med för mycket luft blir temperaturen igen så hög att tjäran brinner upp med dalen.

Efter tre dygn, lördagen 6 juli, var det dags för första tjärtappningen, den gav 320 liter tjära och 40 liter tjärvatten.

Senare tappades tjära upprepade gånger och slutresultatet blev cirka 950 liter tjära och 150 liter tjärvatten, ungefär som väntat. Den sista tappningen gjordes en vecka efter tändningen varefter dalen släcktes.

Evenemangsrik vecka

Nedervetil har i många år mitt i sommaren firat en Nedervetilvecka med evenemang inom bland annat kultur, idrott och välmående. Denna sommar firades den naturligt som en Tjärdalsvecka.

Själva tjärdalen stod givetvis i centrum och lockade många besökare. Tändningen av dalen, som samtidigt var invigningen av Tjärdalsveckan, hade mellan 400 och 500 åskådare, och till den första tappningen kom cirka 200 intresserade.

I samband med dessa två evenemang demonstrerades också parthyvling, en alltid lika uppskattad programpunkt. Också under de övriga dagarna var det en jämn ström av besökare vid dalen, både hugade tjärköpare eller annars bara nyfikna.

En av Tjärdalsveckans programpunkter som lockade många åskådare var nypremiären av skådespelet Näver-



Slutresultatet blev cirka 950 liter tjära och 150 liter tjärvatten.

Seppo Auito

Ant, pjäsen uruppfördes i samband med den första tjärdalen 1999.

Pjäsen är skriven av Nedervetil hembygdsförening tidigare ordförande **Christer Forsström**, och behandlar **Anders Chydenius** verksamhet på orten. Chydenius utnämndes år 1753 till Nedervetils första präst, men han hade också många andra strängar på sin lyra.

Han inledde bland annat smittkoppsvaccinationer av barn, utförde ögonoperationer, samt utvecklade jordbruksredskap och -metoder. Han försökte också få ortsborna intresserade av att tillverka kanoter av näver, därav hans smeknamn Näver-Ant ("Tuohi-Antti"), men där röntte han inte någon större framgång.

Han var också riksdagsman och i den egenskapen kom han att ha betydelse också för tjärhandeln. Han lyckades nämligen utverka stapelrättigheter för ett antal Österbottniska städer, däribland också Gamlakarleby, vilket betydde att dessa städer hädanefter kunde bedriva handel direkt med utlandet

utan att behöva gå via mellanhänder i Stockholm. Detta var givetvis av stor ekonomisk betydelse för de lokala tjärproducenterna och -handlarna.

Nästa gång år 2029

Ett evenemang under Tjärdalsveckan som blev uppmärksammat också på nationell nivå var matchen mellan lokala IK Myran och HJK i fotbollens damliga. Matchen sågs av hela 1 549 åskådare vilket var den näst högsta publiksiffran i damligans historia.

Också de övriga programpunkterna fann sin publik, totalt ordnades under veckan ett 20-tal olika evenemang som tillsammans lockade cirka 5 300 åskådare.

Som man säger på finska: "Ennustaminen on vaikeaa, varsinkin tulevaisuuden". Så, man kan ju inte vara helt säker, men än så länge är nog tanken att sommaren 2029 skall tjärdalsröken och tjärdoften igen sprida sig i sommarnatten i Nedervetil. ■

Torbjörn Ahlskog

Hei! Minä olen tervatonttu Toivo ja pidän tätä palstaa ystäväieni Sepon ja Siljan kanssa. Auttaisiko sinäkin?

Olisi mukavaa, jos voisit lähettää lastenpalstalle omia terva-aiheisia piirustuksia, runoja, arvoituksia tai muuta kivaa. Piirustukseen liitä mukaan selvitys, mitä kuvassa tapahtuu.

Voit lähettää aineistosi osoitteeseen ilkka.pollari@skoude.net tai postitse Eläkön terva ry c/o Ilkka Pollari, Piispanpiha 1 a 16, 02200 Espoo. Kirjoita viestin otsikoksi / kuoreen merkintä "Lastenpalstalle".

Lastenpalstalle lähetetyt aineistot jäävät Eläkön terva ry:lle kaikin oikeuksin.



Rannalla musisoitiin.

Tervaveneitä vastassa

Tervatontut järjestivät lapsille puuhaa kesäkuisilla Oulun Päivillä, kun tervasoutajia odotettiin saapuviksi Tervasoudusta. Rannalla musisoitiin ja leikittiin tervatonttujen kanssa. Kunnes lopulta... TERVAENEET SAAPUVAT!

Vene toisensa jälkeen lipui alas jokea, ja tervasoutajat nousivat maihin. Oli siinä komeaa katseltavaa sekä lapsille että aikuisille. ■

Juhannus Turkansaaressa

Tervatontut ahkeroivat Oulussa myös juhannuksena. Turkansaaren ulkomuseossa oli tarjolla tervatontun opaskierrosta, leikkejä ja lauluja, puujaloilla kävelyä ja muuta mukavaa puuhaa.



Tervaveneet tulevat!

Tee tehtäviä ja pelaa pelejä yhdessä Tervatonttu Toivon kanssa!
www.tervatonttutoivo.fi/#/tehtavia



Tervatontulta sujuu myös puujaloilla kävely.



Tervahauta
palaa.



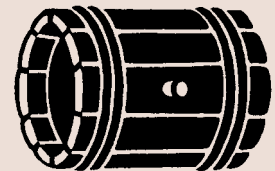
Kun H-hetki lähestyi tervahaudalla, tervatontut pitivät lapsille infon tervanpoltosta ja painelivat itse mukaan tervahautaa sytyttämään. Kun tervahauta oli onnistuneesti sytytetty, tervatontut pitivät terva-aiheisen tietokilpailun. Kisassa olikin mukana monta pikkuista tervatietäjää! ■

Uusia opiskelijoita Tervatonttukoulussa

Oulussa järjestettiin tänäkin vuonna jo perinteeksi muodostunut Tervatonttukoulutus. Mukaan tuli monta innostunutta nuorta, joita opastettiin vetämään lapsille terva-aiheisia opaskierroksia, leikkejä ja satuhetkiä.

Näin lapset saavat sadun ja leikin varjolla tietoa vanhasta tervanpolttoperinteestä. Tervatonttuja voi tilata myös kouluille pitämään alakoululaisille tervatonttuhetkiä. ■

Eläköön terva – Leve tjäran



Eläköön terva ry:n yhteisöjäsenet joulukuussa 2019

- AARRE – Lehti metsästä
- Frantsilan Luomuyrittitiili
- Hautaterva.net
- Kemia-lehti
- Kemianteollisuus ry
- Linnunmaa Oy
- Restaurointi ja kunnostus Joutsenkaari
- Skoude
- Suomalaisen Kemistien Seura

Tervetuloa jäseneksi!

Eläköön terva ry:n jäseneksi voi liittyä osoitteessa www.pelastetaanterva.fi > Yhdistys.

Jäsenmaksut 2020:

- yksityishenkilöt 20 euroa,
- yhteisöjäsenet 200 euroa.



Kuvat Päivi Koskela.

Reippaita
tervatonttuja
Turkansaaren
ulkomuseossa.

Tiedotteen julkaisija

Eläköön terva ry
Puheenjohtaja Ilkka Pollari
Sihteeri Timo-Pekka Aaltonen
timo-pekka.aaltonen@apukyna.fi
www.pelastetaanterva.fi

Toimitus

Leena Joutsen
leena.joutsen@kemia-lehti.fi

Taitto

Päivi Kaikkonen
K-Systems Contacts Oy
myynti@k-systems.fi



[www.facebook.com/
pelastetaanterva](https://www.facebook.com/pelastetaanterva)